

ANDERS KIJKEN

Elke van Riel

ANDERS KIJKEN

*Matthijs Schouten over
partnerschap met de natuur*

NOORDBOEK

© 2025 Elke van Riel | uitgeverij Noordboek

Omslagontwerp: Bart van den Tooren

Boekverzorging: Elgraphic

Foto achterzijde: Diane van der Marel

ISBN 978 94 6471 409 8

NUR 730|430

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, Hellingbaas 1, 8401 JH Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

De uitgeverij stelt alles in het werk om op milieuvriendelijke en duurzame wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (fsc) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

*Whoever you are, no matter how lonely,
the world offers itself to your imagination,
calls to you like the wild geese,
harsh and exciting –
over and over announcing your place
in the family of things.*

Mary Oliver¹, uit: 'Wild Geese'²

Inhoudsopgave

Voorwoord 9

GELOOF

HOOFDSTUK 1

Wie denken we te zijn? 17

Ons mens- en wereldbeeld verandert ongekend snel

HOOP

HOOFDSTUK 2

Eilanden worden een archipel 61

Aan de slag met een ander verhaal over de wereld

LIEFDE

HOOFDSTUK 3

Waarom je altijd van betekenis bent 99

Op zoek naar herverbinding met de natuur

Noten 146

Meer van en over Matthijs Schouten 157

Meer over Elke van Riel 160

Voorwoord

Nu de chaos, gekte en grimmigheid in de wereld in hoog tempo lijken toe te nemen en de meningen voortdurend over elkaar buitelen, is het belangrijk om uit te zoomen. Want er staat ongeloofelijk veel op het spel. Dat we er serieus rekening mee moeten houden dat – door ons toedoen – grote delen van de planeet eind deze eeuw onleefbaar zullen zijn, is moeilijk voor te stellen. Als freelance journalist die veel schrijft over de natuur- en klimaatcrisis, en als moeder van drie twintigers, houdt dit me enorm bezig.

Veel jongeren hebben inmiddels last van ‘klimaatverlamming’.³ Hoewel het bewustzijn van de oorzaken en gevolgen van klimaatverandering onder hen groot is en alleen maar toeneemt, vertaalt zich dat bij een grote groep niet in duurzaam gedrag. Zo vliegen zij vaker. Jongeren merken dat ze in een systeem zitten dat gericht is op consumentisme en winst maken. Ze denken dat het geen zin heeft dat zij duurzame keuzes maken, zolang andere mensen, bedrijven en landen dat niet eveneens doen. Ook dringen hun zorgen

over Gaza, Trump, Oekraïne en het woningtekort hun zorgen over klimaatverandering naar de achtergrond. Zonder dat ze die echt kunnen vergeten. Dat geeft ze een verlamd en somber gevoel.

Dat is heel goed voor te stellen, maar ook triest. En niet iets om ons maar bij neer te leggen. Het maakt wat mij betreft vooral nog duidelijker dat de jongeren die zich vol energie inzetten voor een leefbare toekomst – binnen De Jonge Klimaatbeweging, als jongerenvertegenwoordiger bij de VN, bij Milieudefensie, Extinction Rebellion, EcoJustice, Stichting Rechten van de Natuur, of meer praktisch: door samen een voedselbos te beginnen – echt ieders steun nodig hebben.

Het beangstigt me om te zien hoe de aandacht in een groot deel van de media steeds weer gaat naar incidenten en ophef, terwijl we het zo weinig hebben over fundamentele vragen over onszelf. Waarom blijven we, ondanks alle waarschuwingen en al onze kennis, grotendeels doorgaan op dezelfde destructieve weg? Kunnen we ook anders? En wat is daarvoor dan nodig? Staan we machteloos tegenover allerlei machten en krachten? Hoe kunnen we leven op een manier die getuigt van meer respect voor het niet-menselijke leven? En waar kunnen jongeren uit putten om de moed niet te verliezen?

Over deze grote – en kleinere – vragen wilde ik graag in gesprek gaan met filosoof, ecooloog en boeddhist Matthijs Schouten. Want het lijkt me duidelijk dat we op een punt zijn gekomen waarop we de wijsheid uit meerdere culturele tradities nodig hebben; en als emeritus bijzonder hoogleraar aan de Wageningen Universiteit en hoogleraar aan de

Universiteit van Cork in Ierland weet Matthijs niet alleen veel over de geschiedenis van het denken over natuur in de westerse cultuur, maar ook over natuurbeelden in andere culturele, religieuze en levensbeschouwelijke tradities, met name het boeddhisme. Bovendien kan hij daarover vertellen op een manier die je niet alleen aan het denken zet, maar ook raakt en inspireert.

Matthijs is geen ‘studeerkamerfilosoof’. Hij specialiseerde zich in de ecologie van het Ierse hoogveen en was ruim dertig jaar betrokken bij de praktijk van natuurbeheer, als huisfilosoof bij Staatsbosbeheer. Daar nam hij begin 2024 afscheid. Sindsdien biedt hij samen met anderen van The Oikos Collective⁴ verdiepende programma’s over duurzaamheid voor bedrijven. Deelnemers staan daarin op verschillende manieren stil bij hun mens- en wereldbeeld.

Dat laatste is iets wat we allemaal zouden moeten doen. Ik nodig je daarom uit om deze korte (wetenschappelijk onderbouwde) online World View-test⁵ in te vullen. Die zet je aan tot nadenken over je aannames over de wereld. Dat is nu cruciaal. Willen we de aarde leefbaar houden en het verlies aan natuur en biodiversiteit stoppen, dan is een fundamentele verandering nodig van de manier waarop de mens de natuurlijke wereld ziet en behandelt, aldus het eind 2024 verschenen *Transformative Change Assessment Report*⁶ van IPBES.

Dit VN-rapport over biodiversiteit stelde vast dat de huidige vorm van natuurbescherming ontoereikend is. Om soortenverlies echt tegen te gaan, is een meer integrale benadering nodig en zullen er ingrijpende economische en

maatschappelijke veranderingen moeten plaatsvinden. Naast verandering in de structuur van de samenleving, en in gewoontes en gedrag, vraagt dit volgens de wetenschappers allereerst om een verandering in zienswijze. Oftewel: het is essentieel dat we anders gaan kijken naar de wereld.

Die noodzakelijke ‘verandering in zienswijze’ is al wel onmiskenbaar gaande, want onze houding tegenover de natuur verandert snel. Het wereldbeeld wordt van antropocentrisch (de mens dicht zichzelf een centrale plaats toe) steeds meer ecocentrisch (het ecosysteem staat centraal), constateerde Ipsos I&O in een onderzoek uit 2021.⁷ Dat het wereldbeeld van veel mensen in één generatie wezenlijk is veranderd, is ongekend en maakt Matthijs een stuk optimistischer over de positie van de natuur dan hij lange tijd was, vertelt hij. Vooral omdat niet alleen het denken over natuur verandert, maar pioniers op steeds meer plekken en manieren aan de slag zijn met waardevolle initiatieven die hierbij aansluiten. Die brengen ons dichter bij partnerschap met de natuur.

De drie hoofdstukken van dit boek vallen – losjes – onder de noemer: geloof, hoop en liefde.⁸ Hoewel van oudsher christelijke begrippen, zijn ze universeel en tijdloos. In deze turbulente tijden zijn ze bovendien alleen maar van nóg groter belang. Geloof verwijst hier in eerste instantie vooral naar hoe we denken, onze aannames en overtuigingen en ons wereldbeeld. Maar ook zingeving, religie, mystiek en rituelen komen ter sprake. Matthijs is van huis uit katholiek, maar is niet meer gelovig op de traditionele manier. Hij verdiepte zich al in zijn studietijd in het boeddhisme en werd later

boeddhistisch meditatieleraar. Zijn (doorleefde) kennis van deze traditie biedt een hoopgevend perspectief op veel van de huidige crises.

We weten in grote lijnen wat ons te doen staat. Maar tussen iets weten en er ook naar handelen, gaapt nu vaak een flinke kloof. Om die te overbruggen is er nog iets anders nodig dan onze rationaliteit, benadrukt Matthijs. Dat gaat over stilstaan, stil zijn, echt kijken, je laten raken, verwondering, betrokkenheid en daarmee eigenlijk vanzelf over liefde.

Het belangrijkste vind ik dat zijn antwoorden laten zien wie we óók kunnen zijn, als we alle aspecten van ons mens-zijn meer tot hun recht laten komen. Dat maakt ons niet alleen gelukkiger, het verandert onherroepelijk ook onze houding tegenover de natuur.

